

MAKTAB MUSIQA O'QITUVCHISINING MILLIY-MUSIQIY VA ETNOMADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

S.B.Abdullayeva¹

1. Farg'ona davlat universiteti, Pedagogika - psixologiya va san'atshunoslik fakulteti Musiqa va san'at ta'limi yo'nalishi I-kurs magistri

Mas'ul muallif: Abdullayeva

Sarvinoz Baxromjon qizi, Farg'ona davlat universiteti, Pedagogika - psixologiya va san'atshunoslik fakulteti Musiqa va san'at ta'limi yo'nalishi I-kurs magistri.

Received: 01 Oktabr 2026

Accepted: 06 Oktabr 2026

Published: 11 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musiqa pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Abdullayeva, S. B. MAKTAB MUSIQA O'QITUVCHISINING MILLIY-MUSIQIY VA ETNOMADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH / S. B. Abdullayeva // Musiqa pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 5–8.

Annotatsiya. Annotatsiya. Mazkur maqolada maktab musiqa o'qituvchisining milliy-musiqiy va etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish masalasi zamonaviy musiqa ta'limining muhim ilmiy-pedagogik yo'nalishi sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda, ayniqsa, etnomadaniyat tushunchasining mazmuni va uning musiqa pedagogikasidagi o'rni alohida yoritiladi. Etnomadaniyat muayyan xalqning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, urf-odatlar, marosimlari, an'analar, qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, musiqa merosi va avlodlararo madaniy tajribasining yaxlit tizimi sifatida talqin etiladi. Maktab musiqa o'qituvchisining etnomadaniy kompetentligi esa ushbu madaniy hodisalarni bilish bilangina cheklanmay, ularning mazmun-mohiyatini anglash, milliy musiqiy namunalarning etnomadaniy kontekstini tushuntirish, o'quvchilarda madaniy xotira va milliy o'zlikni shakllantirish hamda turli madaniy an'analarga hurmat ruhini rivojlantirish qobiliyatini qamrab olishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: musiqa o'qituvchisi, milliy-musiqiy kompetentlik, etnomadaniyat, etnomadaniy kompetentlik, etnomadaniy ta'lim, milliy musiqa, xalq musiqasi, folklor, maqom, musiqiy meros, madaniy xotira, milliy o'zlik, urf-odat, marosim, an'ana, madaniyatlararo muloqot, musiqiy-estetik tarbiya.

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНО-МУЗЫКАЛЬНОЙ И ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ В ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития национально-музыкальной и этнокультурной компетентности учителя музыки общеобразовательной школы как одно из важных направлений современной музыкально-педагогической подготовки. Особое внимание уделяется раскрытию содержания понятия «этнокультура» и её значению в музыкальном образовании. Этнокультура рассматривается как целостная система исторической памяти народа, его образа жизни, традиций, обычаев, обрядов, духовных ценностей, фольклора, музыкального наследия и межпоколенческого культурного опыта. Этнокультурная компетентность учителя музыки определяется не только знанием национального музыкального материала, но и способностью понимать его культурный контекст, раскрывать учащимся историческое и духовное содержание музыкальных произведений, формировать уважительное отношение к культурному наследию и развивать национальную идентичность учащихся.

Ключевые слова: учитель музыки, национально-музыкальная компетентность, этнокультура, этнокультурная компетентность, этнокультурное образование, национальная музыка, народная музыка, фольклор, маком, музыкальное наследие, культурная память, национальная идентичность, обычаи, обряды, традиции, межкультурный диалог, музыкально-эстетическое воспитание.

DEVELOPMENT OF NATIONAL-MUSICAL AND ETHNOCULTURAL COMPETENCE OF A SCHOOL MUSIC TEACHER

Abstract. This article examines the development of national-musical and ethnocultural competence of school music teachers as an important direction of contemporary music education. Particular attention is given to the concept of ethnoculture and its role in music pedagogy. Ethnoculture is understood as an integrated system of a people's historical memory, way of life, traditions, customs, rituals, spiritual values, folklore, musical heritage, and intergenerational cultural experience. The ethnocultural competence of a music teacher is not limited to knowledge of national musical materials. It also includes the ability to understand their cultural context, explain the historical and spiritual meanings of musical traditions, develop students' cultural memory and national identity, and foster respect for cultural diversity. The article analyzes the relationship between national-musical and ethnocultural competence, identifies their structural components, and examines pedagogical conditions and mechanisms for their development.

Keywords: music teacher, national-musical competence, ethnoculture, ethnocultural competence, ethnocultural education, national music, folk music, folklore,

maqom, musical heritage, cultural memory, national identity, customs, rituals, traditions, intercultural dialogue, musical-aesthetic education.

Kirish. Globallashuv va madaniy aloqalarning kengayishi sharoitida ta'lim tizimi oldida yosh avlodni milliy-madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalash bilan bir qatorda, turli madaniyatlarni anglash va ular o'rtasidagi muloqotga tayyorlash vazifasi ham turibdi. Mazkur jarayonda musiqa ta'limining imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki musiqa xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, estetik ideallari, turmush tarzi va ma'naviy tajribasini badiiy shaklda aks ettiruvchi madaniy hodisadir.

Shu nuqtayi nazardan, maktab musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetentligini faqat musiqiy-nazariy bilimlar yoki metodik ko'nikmalar bilan chegaralash yetarli emas. O'qituvchi o'quvchilarga milliy musiqa namunasini o'rgatar ekan, uning qaysi tarixiy-madaniy muhitda shakllanganligi, qanday ijtimoiy vazifani bajargani, qanday urf-odat va marosim bilan bog'liqligi, qanday estetik va ma'naviy mazmunni ifodalashi haqida ham ilmiy tasavvurga ega bo'lishi kerak.

Ana shu talab etnomadaniy kompetentlik tushunchasining dolzarbligini belgilaydi. UNESCOning madaniy va badiiy ta'limga oid zamonaviy yondashuvlarida ham ta'lim orqali madaniy xilma-xillikni anglash, madaniy merosni saqlash va avlodlar o'rtasida uzatish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. (unesco.org)

Etnomadaniyat tushunchasining ilmiy mohiyati. Maqolaning asosiy tushunchalaridan biri - etnomadaniyat. “Etnomadaniyat” tushunchasi muayyan etnik guruh yoki xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan moddiy va ma'naviy madaniyat shakllarining majmuini anglatadi.

U quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

tarixiy xotira + til + urf-odat + marosim + an'ana + xalq ijodiyoti + musiqa + raqs + amaliy san'at + qadriyatlar + dunyoqarash. Shuning uchun etnomadaniyatni faqat “milliy san'at” bilan tenglashtirish mumkin emas.

Masalan, xalq qo'shig'i - etnomadaniyatning faqat bir ko'rinishi. Uning ortida:

xalqning tarixiy tajribasi, marosimlari, turmush tarzi, mehnat faoliyati, oilaviy munosabatlari, tabiat haqidagi tasavvurlari, estetik qarashlari, axloqiy qadriyatlar, mavjud bo'lishi mumkin.

Demak, musiqiy meros etnomadaniyatning badiiy-estetik ifoda shakllaridan biridir. Shu jihatdan maktab musiqa o'qituvchisi uchun milliy musiqa asarini o'rgatishning o'zi yetarli emas. Uning etnomadaniy mazmunini ham ochib berish zarur.

Etnomadaniy kompetentlik tushunchasi. Etnomadaniy kompetentlik - shaxsning muayyan xalqning madaniy tajribasi, an'analari, urf-odatlari, qadriyatlari va san'atini bilishi, anglash va talqin qilishi, ularni turli ijtimoiy-pedagogik vaziyatlarda mazmunli qo'llashi hamda boshqa madaniyatlarga hurmat asosida muloqot qila olish qobiliyatidir. Musiqa o'qituvchisi uchun bu tushuncha yanada maxsus mazmun kasb etadi.

U quyidagi qobiliyatlarni qamrab oladi:

milliy musiqa merosini bilish;
uning tarixiy kelib chiqishini tushunish;
musiqiy janrlarning etnomadaniy xususiyatlarini anglash;
xalq qo'shiqlarining marosim va turmush bilan aloqasini tushuntirish;
milliy cholg'ularning madaniy funksiyasini bilish;
an'anaviy ijrochilik uslublarini farqlash;
o'quvchilarga milliy musiqa mazmunini ilmiy asosda yetkazish;
madaniy xilma-xillikka hurmatni shakllantirish. Shu sababli etnomadaniy kompetentlikni: bilim + anglash + talqin + pedagogik qo'llash + madaniy muloqot birligi sifatida ifodalash mumkin.

Milliy-musiqiy va etnomadaniy kompetentlikning farqi. Ushbu ikki tushunchani bir-biridan farqlash maqolaning ilmiy jihatdan muhim masalalaridan biridir.

Milliy-musiqiy kompetentlik asosan:

milliy musiqa tarixini;
xalq musiqasini;
maqomni;
milliy cholg'ularni;
milliy ijrochilik an'analari;
musiqiy janrlarni bilish va ulardan pedagogik faoliyatda foydalanishni nazarda tutadi.

Etnomadaniy kompetentlik esa bundan kengroq tushunchadir. U milliy musiqani uning madaniy konteksti bilan birgalikda anglashni talab qiladi.

Masalan, o'qituvchi “alla” janrini bilishi - milliy-musiqiy kompetentlikka tegishli.

Milliy-musiqiy kompetentlik - musiqiy merosni bilish va qo'llashga, etnomadaniy kompetentlik esa ushbu merosning madaniy mazmunini anglash va pedagogik talqin qilishga yo'naltiriladi.

Musiqa etnomadaniy xotiraning badiiy shakli sifatida.

Xalq musiqasi ko'pincha xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi badiiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Bir xalqning qo'shiqlarida uning: tarixiy voqealari, mehnat jarayonlari, oilaviy munosabatlari, tabiatga munosabati, sevgi va sadoqat haqidagi tasavvurlari, axloqiy qarashlari, estetik ideallari aks etishi mumkin. Shu sababli maktab musiqa darsida xalq qo'shig'ini o'rgatish madaniy xotirani avlodlar orasida uzatish vazifasini ham bajaradi.

O'quvchi qo'shiqni ijro etish jarayonida o'zining madaniy muhitiga oid badiiy kodlarni o'zlashtiradi. Bu jarayon: birinchidan, musiqiy meros ikkinchidan madaniy xotira, uchinchidan milliy o'zlik, to'rtinchidan qadriyaviy munosabat

zanjiri orqali namoyon bo'ladi.

O'zbek musiqiy merosining etnomadaniy imkoniyatlari.

O'zbek musiqi madaniyatida etnomadaniy mazmunni ochib beruvchi boy material mavjud. Jumladan xalq qo'shiqlari. Xalq qo'shiqlari xalqning kundalik hayoti, mehnati, muhabbati, tabiatga munosabati va ijtimoiy tajribasini aks ettiradi.

Marosim musiqasi: to'y, sayil, mavsumiy marosimlar va boshqa an'anaviy tadbirlar bilan bog'liq musiqiy namunalari xalqning kollektiv madaniy xotirasini ifodalaydi.

Maqom san'ati: maqom an'anasi xalqning murakkab musiqiy tafakkuri, estetik qarashlari va ijrochilik madaniyatining yuqori shakllaridan biridir. Milliy cholg'ular

Doira, dutor, rubob, gijjak, nay kabi cholg'ular nafaqat musiqiy asbob, balki muayyan madaniy tajriba va ijrochilik an'analarning tashuvchisi sifatida ham qaralishi mumkin.

Folklor. Folklor namunalari xalqning og'zaki ijodiy tafakkuri va tarixiy tajribasini saqlaydi.

UNESCOning nomoddiy madaniy meros konsepsiyasida ham an'analari, ijrochilik san'ati, marosimlar va bilimlarning avloddan-avlodga o'tishi madaniy merosning muhim shakllari sifatida qaraladi. (ich.unesco.org)

Etnomadaniy kompetentlikning tarkibiy komponentlari.

Musiqi o'qituvchisining etnomadaniy kompetentligini quyidagi komponentlarga ajratish mumkin.

1. Etnomadaniy-kognitiv component. Milliy madaniyat, musiqi tarixi, folklor, urf-odat, marosim va an'analari haqidagi bilimlar.

2. Etnomadaniy-aksiologik component. Milliy madaniy merosga qadriyatli munosabat va uni asrashga mas'uliyat.

3. Etnomadaniy-interpretativ component. Musiqiy asarning madaniy va tarixiy mazmunini talqin qilish qobiliyati.

4. Kommunikativ component. Turli madaniy tajribalar haqida muloqot qila olish va o'quvchilar bilan madaniy mavzularda dialog tashkil qilish.

5. Amaliy component. Olingan etnomadaniy bilimlardan musiqi darslarida foydalanish.

6. Refleksiv component. O'qituvchining o'zining milliy-madaniy qarashlari va pedagogik yondashuvlarini tahlil qila olishi.

Bu komponentlar o'zaro bog'langan holda yaxlit etnomadaniy kompetentlikni hosil qiladi.

Maktab musiqi o'qituvchisining etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish shartlari. Birinchi shart - milliy musiqiy repertuarni kengaytirish. O'quv dasturlarida faqat mashhur qo'shiqlar emas, balki turli hududiy va janriy xususiyatlarni aks ettiruvchi xalq musiqi namunalari ham berilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi shart - musiqaning madaniy kontekstini tushuntirish. Masalan, qo'shiqni o'rganishdan oldin uning tarixi, ijro muhiti, janri va an'anaviy vazifasi haqida ma'lumot berish mumkin.

Uchinchi shart - o'quvchini faol ishtirokchi qilish.

O'quvchilar:

xalq qo'shiqlarini izlash;

mahalliy musiqiy an'analarni o'rganish;

oiladagi musiqiy meros haqida suhbatlar tashkil qilish;

kekse avlod vakillaridan folklor namunalari haqida ma'lumot yig'ish;

milliy cholg'ularni o'rganish kabi faoliyatlarda ishtirok etishlari mumkin.

To'rtinchi shart - raqamli texnologiyalardan foydalanish.

Raqamli arxivlar, audio va video materiallar, virtual muzeylar hamda elektron musiqiy resurslardan foydalanish milliy musiqiy merosni o'quvchilarga zamonaviy shaklda taqdim etish imkonini beradi.

Etnomadaniy kompetentlik va madaniyatlararo muloqot. Etnomadaniy kompetentlik faqat o'z madaniyatini bilish emas. U boshqa madaniyatlarni anglash va hurmat qilish qobiliyatini ham nazarda tutadi.

Shu sababli musiqi o'qituvchisi o'quvchilarga milliy musiqi merosini o'rgatar ekan, uni boshqa xalqlarning musiqiy an'analari bilan qiyoslash imkoniyatini ham yaratishi mumkin.

Masalan: O'zbek maqomi - boshqa xalqlarning an'anaviy professional musiqi tizimlari yoki o'zbek xalq qo'shiqlari - boshqa xalqlarning folklor qo'shiqlari

qiyosiy tahlil qilinishi mumkin.

Bunda maqsad "qaysi biri yaxshi?" degan baholash emas. Asosiy maqsad:

"Turli xalqlar musiqasida qanday umumiy va o'ziga xos estetik xususiyatlar mavjud?" degan savolga ilmiy javob izlashdir. Bu yondashuv o'quvchida madaniy xilma-xillikni anglash va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Etnomadaniy kompetentlikni shakllantirishda o'qituvchining pedagogik pozitsiyasi. O'qituvchi etnomadaniy kompetentlikni shakllantirishda oddiy axborot beruvchi emas, balki madaniy vositachi vazifasini bajaradi. Ko'rib turganimizdek,

madaniy meros → ilmiy talqin → pedagogik mazmun → o'quvchi tajribasi zanjirini tashkil etadi. Agar o'qituvchi milliy musiqani faqat yodlatish bilan cheklansa, uning etnomadaniy imkoniyatlari to'liq ochilmaydi.

Aksincha, o'qituvchi: "Bu musiqi qayerda shakllangan?" "Kimlar tomonidan ijro etilgan?" "Qaysi marosim bilan bog'liq?" "Unda qanday qadriyat ifodalangan?"

"Bugungi yoshlar uchun uning qanday ahamiyati bor?" kabi savollarni qo'ysa, o'quvchi musiqiy materialni madaniy hodisa sifatida anglay boshlaydi.

Etnomadaniy kompetentlikning estetik va ma'naviy ahamiyati. Etnomadaniy kompetentlikning shakllanishi o'quvchining estetik ongiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Milliy musiqa orqali o'quvchi:

milliy estetik idealni; xalqning go'zallik haqidagi tasavvurlarini; badiiy did mezonlarini; an'anaviy ijrochilik uslubini; musiqiy obrazlarni anglaydi.

Shuningdek, etnomadaniy mazmun o'quvchining milliy o'zligini anglash jarayonini ham boyitishi mumkin. Bu jarayonni quyidagicha ifodalash mumkin:

etnomadaniy bilim → madaniy anglash → milliy o'zlik → estetik munosabat → ma'naviy mas'uliyat. Demak, etnomadaniy kompetentlik musiqa ta'limining faqat metodik komponenti emas, balki uning estetik, ma'naviy va aksiologik mazmunini boyituvchi omildir.

Xulosa. Maktab musiqa o'qituvchisining milliy-musiqiy va etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy musiqa ta'limining muhim ilmiy-pedagogik vazifalaridan biridir. Tadqiqot natijasida etnomadaniyatni faqat xalq musiqasi yoki folklor bilan cheklab bo'lmazligi, uning tarkibida tarixiy xotira, urf-odat, marosim, an'ana, qadriyat, dunyoqarash, xalq ijodiyoti va musiqiy meros kabi o'zaro bog'liq komponentlar mavjudligi aniqlandi.

Maqolaning asosiy ilmiy xulosalaridan biri shundan iboratki, milliy-musiqiy kompetentlik va etnomadaniy kompetentlik mazmunan yaqin bo'lsa-da, aynan bir xil tushunchalar emas. Milliy-musiqiy kompetentlik ko'proq milliy musiqa merosini bilish, anglash va undan pedagogik faoliyatda foydalanishga yo'naltirilsa, etnomadaniy kompetentlik ushbu musiqiy merosning tarixiy, ijtimoiy, marosimiy, ma'naviy va madaniy kontekstini tushunishni ham o'z ichiga oladi.

Etnomadaniy kompetentlikning rivojlanishi o'quvchilarda milliy musiqiy merosga qiziqish, madaniy xotira, milliy o'zlikni anglash, estetik did va madaniyatlararo hurmatning shakllanishiga pedagogik zamin yaratadi.

Shunday qilib, maktab musiqa ta'limida “musiqani o'rgatish”dan “musiqi orqali madaniyatni anglatish”ga o'tish etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishning muhim metodologik yo'nalishi sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Abdulla Sher. Estetika (Nafosat falsafasi): darslik. - Toshkent: O'zbekiston, 2015. - 198 b.
- [2] Jumayev R. O'zbek xalq musiqa ijodiyoti. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
- [3] Karimov I. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- [4] Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. - Toshkent: O'zadabiynashr, 1963.
- [5] Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
- [6] Yunusov R. O'zbek xalq musiqa ijodiyoti. - Toshkent: Fan, 2000.
- [7] Nazarov Q. Aksiologiya: qadriyatlar falsafasi. - Toshkent: Ma'naviyat, 1998.
- [8] Kagan M.S. Filosofiya kulturologii. - Санкт-Петербург: Лань, 1996.
- [9] UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. - Paris: UNESCO, 2003. UNESCO - Intangible Cultural Heritage
- [10] UNESCO. What is Intangible Cultural Heritage? - UNESCO Intangible Cultural Heritage. UNESCO - What is Intangible Cultural Heritage?
- [11] Elliott D.J. Music Matters: A Philosophy of Music Education. - 2nd ed. - New York: Oxford University Press, 2015.
- [12] Campbell P.S. Teaching Music Globally: Experiencing Music, Expressing Culture. - New York: Oxford University Press, 2004.
- [13] Banks J.A. Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. - Boston: Pearson, 2016.
- [14] Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. - New York: Teachers College Press, 2018.